UKRAINIAN PRISM: TEN YEARS OF EXPERTISE

KONRAD ADENAUER STIFTUNG BELARUS

БІЛОРУСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ДІАЛОГУ МІЖ МІНСЬКОМ ТА ВАШИНГТОНОМ

Павло Радь

Жовтень 2026

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Павло Радь

Експерт Програми російських та білоруських студій Ради зовнішньої політики "Українська призма". Павло здобув ступінь магістра з міжнародного права у Львівському національному університеті імені Івана Франка, а також завершив декілька навчальних програм під егідою Фрайбурзького університету імені Альберта-Людвіга (Німеччина), Центру Меркатус при Університеті Джорджа Мейсона (США) та Центральноєвропейського університету (Угорщина).

Дослідницькі інтереси охоплюють діяльність білоруських демократичних сил, внутрішню та зовнішню політику Республіки Білорусь, її відносини з Росією, Україною та Європейським Союзом.

Білорусько-українські відносини в умовах діалогу між Мінськом та Вашингтоном

Дослідження підготовлено експертом Програми російських і білоруських студій Ради зовнішньої політики «Українська призма» за підтримки Konrad-Adenauer-Stiftung Belarus. Воно представляє позицію автора і не обов'язково відображає позицію Konrad-Adenauer-Stiftung Belarus.

Автор:

Павло Радь,
експерт Програми російських і білоруських студій,
Рада зовнішньої політики "Українська призма".

Рецензент:

Євген Магда,
кандидат політичних наук, директор Інституту світової політики.

Художній і технічний редактор:

Анатолій Черниш,
Рада зовнішньої політики "Українська призма".

© Рада зовнішньої політики "Українська призма", 2026. www.prismua.org

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ 5
ВСТУП 6
1. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ НАВКОЛО БІЛОРУСІ 7
1.1. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ РЕЖИМУ ЛУКАШЕНКА 7
1.2. ПІДХІД США ДО БІЛОРУСІ ТА РЕАКЦІЯ РОСІЇ НА БІЛОРУСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИЙ ДІАЛОГ 9
1.3. ПОЛЬЩА І ЛИТВА: ДВА ПІДХОДИ ДО ВЗАЄМОДІЇ З МІНСЬКОМ 11
2. ПОЛІТИКА УКРАЇНИ СТОСОВНО БІЛОРУСІ: ВІД РЕАГУВАННЯ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ 14
2.1. БІЛОРУСЬКО-АМЕРИКАНСЬКЕ ЗБЛИЖЕННЯ ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ АКТИВІЗАЦІЇ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ БІЛОРУСІ 14
2.2. ПОТЕНЦІЙНІ ПРИНЦИПИ РОБОТИ УКРАЇНИ НА БІЛОРУСЬКОМУ НАПРЯМКУ 16
2.2.1. ВЗАЄМОДІЯ З РЕЖИМОМ ЛУКАШЕНКА 17
2.2.2. ВЗАЄМОДІЯ З БІЛОРУСЬКИМИ ДЕМОКРАТИЧНИМИ СИЛАМИ ТА БІЛОРУСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ 19
2.3. ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКОЇ СТРАТЕГІЇ ЩОДО БІЛОРУСІ 20
ВИСНОВКИ 27

РЕЗЮМЕ

- **Контекст.** Відновлення діалогу Вашингтона з Мінськом за адміністрації Трампа, яке супроводжується звільненням політичних в'язнів і пом'якшенням санкцій щодо окремих білоруських компаній, відкрило для режиму Лукашенка вікно можливостей для певного послаблення міжнародної ізоляції. Паралельно окремі треки взаємодії з Мінськом почали вибудовувати Польща та Литва, керуючись власною логікою вразливості перед білоруськими та російськими загрозами.
- **Запізніла активізація України.** Тривалий час Київ залишався на периферії цих процесів і займав пасивну позицію, доки зміна публічної риторики стосовно режиму Лукашенка та перша зустріч Президента Зеленського зі Світланою Тихановською не засвідчили помітну корекцію підходу.
- **Причини зміни тональності.** Потреба застерегти Лукашенка від подальшого залучення Білорусі до війни, прагнення продемонструвати власні "червоні лінії" на тлі перемовин Мінська з Вашингтоном, а також логіка реалізації планів завершення бойових дій, що вимагає розв'язання білоруського питання.
- **Обмеженість поточного підходу.** Попри ці зрушення, підхід Києва досі має радше тактичний, ніж стратегічний характер: системні питання, включно з легалізацією білорусів в Україні, лишаються невирішеними.
- **Ризики обмеженого підходу.** Відсутність власної проактивної політики загрожує тим, що Україна може опинитися спостерігачем ширших процесів навколо Білорусі, а інтереси Києва не будуть повною мірою враховані зовнішніми гравцями.
- **Модель "двох треків".** Проактивна політика повинна передбачати певну практичну взаємодію з режимом Лукашенка в межах чітко окреслених "червоних ліній" (безпека кордону, гуманітарні питання, неприпустимість поглиблення оборонної інтеграції з Росією) і набір інструментів тиску на випадок порушення "червоних ліній", а також паралельну довгострокову інституціоналізовану підтримку білоруських демократичних сил і суспільства.
- **Економічний вимір.** Білорусь є неординарною для України як з безпекової, так і з географічної та економічної точок зору. Попри деградацію, білорусько-українські відносини все ще мають значний, але нерівномірний потенціал, реалізація якого залежить від сценарію завершення війни.
- **Головний висновок.** Києву варто вже зараз готувати інструментарій для роботи з Білоруссю, а не формувати підхід постфактум, коли параметри мирної угоди чи регіонального балансу сил набудуть більш чітких форм.

ВСТУП

Обрання Дональда Трампа президентом США та його зусилля, спрямовані на пошук шляхів завершення російсько-української війни, створили нове поле для відновлення діалогу між Вашингтоном і офіційним Мінськом. З 2024 року сторони провели низку консультацій, результатом яких стали кілька раундів звільнення політичних в'язнів та часткове пом'якшення американських санкцій щодо окремих білоруських компаній, банків та державних структур. Цей процес водночас підштовхнув Польщу та Литву до формування власних треків взаємодії з режимом Лукашенка, зумовлених специфічною вразливістю кожної з країн перед потенційними загрозами з боку Білорусі.

Тривалий час Україна залишалася осторонь цих процесів, більше пристосовуючись до обставин, ніж формуючи власний порядок денний. Ситуація почала змінюватися лише на межі 2025 - 2026 років , коли зміна риторики стосовно режиму Лукашенка збіглася з поступовим потеплінням у політичних контактах з білоруськими демократичними силами, зокрема з першою зустріччю Президента Зеленського з лідеркою білоруської демократичної опозиції Світланою Тихановською. Утім, попри ці зрушення, немає підстав говорити про наявність у Києва цілісної, довгострокової стратегії щодо Білорусі: реакція швидше має ситуативний характер і частково слідує за динамікою білорусько-американського чи білорусько-європейського діалогу, ніж випереджає її.

Мета цього дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати актуальний зовнішньополітичний ландшафт навколо Білорусі, оцінити інтереси ключових акторів, тобто режиму Лукашенка, США, Росії, Польщі та Литви, і на цій основі сформулювати практичні підходи до роботи на білоруському треку. Дане дослідження — спроба дати поштовх більш широкій дискусії стосовно того, якими мають бути реалістичні інтереси офіційного Києва у контексті Білорусі як у короткостроковій, так і у більш віддаленій часовій проекції.

Дослідження спирається на поєднання якісних і кількісних методів: з одного боку, це кабінетне дослідження та серія з 16 напівструктурованих інтерв'ю з українськими і білоруськими експертами й політиками, з іншого — аналіз статистики двосторонньої торгівлі та логістичних потоків. Структурно текст поділений на два блоки. Перший блок присвячений аналізу зовнішньополітичного контексту навколо Білорусі: він охоплює оцінку підходів США, РФ, Польщі та Литви до білоруського питання. Другий блок зосереджений на позиції України: аналізі відносин з режимом Лукашенка та білоруськими демократичними силами, окресленні потенційних принципів роботи, а також артикулюванні інтересів України на білоруському напрямку.

1. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ НАВКОЛО БІЛОРУСІ

1.1. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ РЕЖИМУ ЛУКАШЕНКА

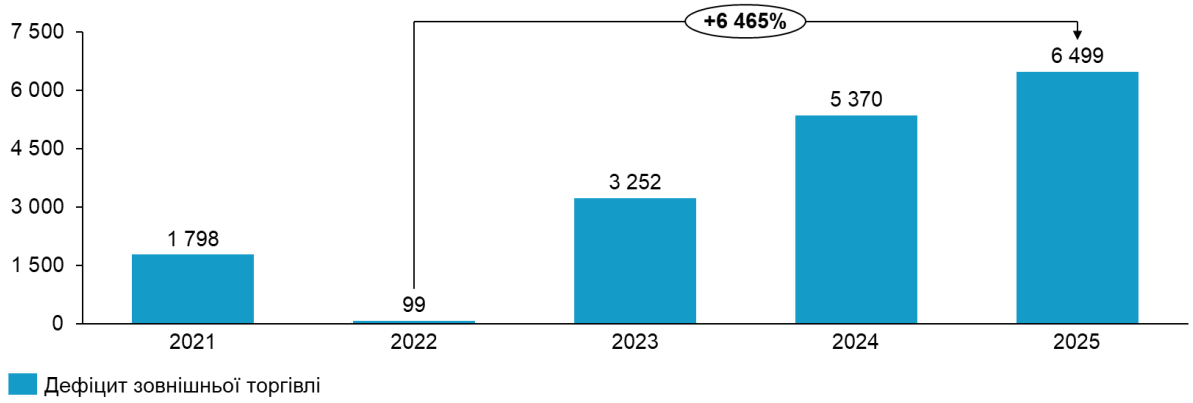
Головним зовнішньополітичним пріоритетом Білорусі залишається Російська Федерація, від допомоги якої залежить виживання режиму Лукашенка. РФ важлива не лише як політичний, а передусім як економічний партнер, адже в умовах часткової зовнішньополітичної ізоляції саме Росія є основним ринком збуту білоруських товарів, а також ключовим логістичним маршрутом, за яким Білорусь може здійснювати експорт у країни так званої далекої дуги, зокрема в Азію та Африку.

Традиційно зовнішньополітична діяльність режиму Лукашенка значною мірою підпорядкована завданню нарощування експорту та пошуку нових ринків збуту для білоруської продукції. Із цієї економічної логіки історично випливала й характерна для Мінська модель балансування між Росією та Європейським Союзом, адже диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків завжди була для режиму питанням не ідеологічного вибору, а насамперед необхідності забезпечити збут і валютні надходження.[1] Навіть після 2020 і 2022 рр. ця логіка не змінилася, хоча можливостей стало менше, і попри складну й комплексну зовнішньополітичну ситуацію, офіційний Мінськ і сьогодні намагається вживати заходів із мінімізації ризиків та диверсифікації партнерств.[2]

Однією з таких можливостей став діалог режиму Лукашенка зі США. Мотиви зближення з Вашингтоном певною мірою пов'язані з поступовим погіршенням становища білоруського експорту, зокрема, на російському ринку: білоруські виробники зіштовхуються з конкуренцією з боку китайських і турецьких компаній, а сам ринок не завжди має потребу у таких великих обсягах білоруської продукції. Крім того, через обмеження пропускної здатності російської логістичної інфраструктури Мінську складно нарощувати експорт до більш віддалених країн.

[1] На основі проведеного експертного інтерв'ю з українським експертом
[2] На основі проведеного експертного інтерв'ю з українським політиком

Рис 1. Динаміка дефіциту зовнішньої торгівлі Республіки Білорусь, млн USD

Як результат, у 2023 році дефіцит зовнішньої торгівлі зріс більш ніж утричі, до 3 252 млн USD у порівнянні з 2022 роком. Далі погіршення набуло стійкого характеру, адже у 2024 р. дефіцит поглибився до 5 370 млн USD, а у 2025 р., до 6 499 млн USD, що стало найгіршим показником за останні 6 років. Негативний тренд продовжується і в 2026 році, адже попри нарощування обсягів експорту, негативне сальдо торговельного балансу у першому півріччі цього року склало 2 780 млн USD.

Оскільки економічна модель режиму по суті зводиться не до розвитку, а до утримання статус-кво, будь-яка загроза економічній стабільності є для Лукашенка екзистенційною, адже загрожує соціальним вибухом за зразком протестів 2011-2012 років.[3] Саме тому Лукашенко побачив у зближенні зі США певне вікно можливостей для економічного маневру, адже діалог з Вашингтоном потенційно може створити передумови не лише для досягнення двосторонніх домовленостей, а й для ширшого спектра контактів із західними країнами.[4] Відтак починаючи з 2024 року, білоруські дипломати та лобісти помітно активізували свою роботу, а для комунікації з європейцями, окрім експертної дипломатії, офіційний Мінськ використовує два основні канали:

1. **Спецслужби.** Очільник КДБ Іван Тертель вже брав участь у переговорах з американською делегацією в Мінську, а також публічно коментував результати перемовин з представниками США. До того ж, КДБ підтримує контакти з європейськими спецслужбами і є задіяним в обговоренні чутливих питань з польськими та литовськими силовиками.

2. **Робота по лінії МЗС.** За діалог із західноєвропейськими гравцями відповідає посол Білорусі у Ватикані Юрій Амбразевич, який раніше займав посаду заступника глави МЗС (саме Ватикан традиційно був одним з каналів, через який режим Лукашенка лобіював розморожування відносин з країнами ЄС). Білоруський дипломат активно намагається зустрічатися з будь-якими західними співрозмовниками, готовими на контакт, навіть якщо вони нижчі за нього рангом.[5]

[3] На основі експертного інтерв'ю з білоруською експерткою
[4] На основі інтерв'ю з українським політиком
[5] На основі експертного інтерв'ю з білоруським експертом

Така дуалістична система зумовлена різними проблемами у відносинах із сусідами Білорусі та західноєвропейськими країнами. Так, КДБ бере участь у діалозі через те, що відомство залучене до процесу формування списків опозиціонерів, яких відпускає Лукашенко в рамках політичного торгу з американцями, а також з огляду на те, що Польща та Литва сприймають Білорусь здебільшого крізь призму безпекових загроз, що робить діалог на рівні силовиків цілком виправданим. Водночас географічна віддаленість країн Західної Європи і відсутність відчуття безпосередньої небезпеки з боку режиму створюють умови для роботи класичних дипломатів, якими є Юрій Амбразевич та інші представники білоруського МЗС.

Попри активізацію контактів із Заходом, режим Лукашенка не демонструє ознак стратегічного відходу від Росії. Його зовнішня політика й надалі визначається передусім логікою виживання: погіршення торговельної динаміки, звуження можливостей експорту та критична залежність від російської логістики змушують Мінськ шукати обмежений простір для маневру. У цьому контексті діалог зі США та окремими європейськими державами слугує інструментом диверсифікації ризиків, а не спробою радикально змінити геополітичну орієнтацію країни.

1.2. ПІДХІД США ДО БІЛОРУСІ ТА РЕАКЦІЯ РОСІЇ НА БІЛОРУСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИЙ ДІАЛОГ

Переоцінка американської стратегії щодо Білорусі також відбулася ще за адміністрації Байдена, адже після 2020 року, з появою організованих осередків білоруської опозиції за кордоном, Вашингтон почав сприймати білоруське питання як частину ширшого регіонального контексту.[6] З приходом Трампа до гуманітарної логіки додався прагматичний, меркантильний інтерес, а транзакційний підхід адміністрації суттєво пришвидшив процес. Саме Дональд Трамп вивів транзакційну дипломатію на новий рівень, бо питання репутаційної токсичності для його адміністрації практично не має значення. Користуючись цим, Лукашенко також почав активно сигналізувати про свою зацікавленість, ймовірно, зацікавивши різні секції адміністрації Трампа.

Так, з одного боку, гуманітарні переговори могли стати для Дональда Трампа ще однією можливістю продемонструвати історію успіху, а з іншого боку, гуманітарний трек відкрив можливості для ширшого діалогу і передачі певних меседжів американській стороні та пошуку важелів впливу на РФ у контексті спроб адміністрації Трампа досягти завершення російсько-української війни. До того ж, питання Білорусі для Вашингтона може мати і певне геополітичне та економічне забарвлення, що зумовлено двома факторами:

- З 2025 року США зіштовхуються з проблемами імпорту калійних добрив з Канади на фоні загострення відносин між Вашингтоном та Оттавою, що робить варіант імпорту продукції з Білорусі досить привабливим способом виходу із ситуації. Сам Лукашенко сигналізував про готовність продати американцям Ніжинський гірничо-збагачувальний комбінат, а

[6] На основі експертного інтерв'ю з білоруською експерткою

американці підтверджували свою зацікавленість у білоруських калійних добривах і пропрацьовували варіанти їх можливих поставок.

- Хоча американці і використовували Лукашенка для передачі певних меседжів до Москви, інші інтереси Вашингтона полягають у більш чіткому окресленні та розумінні ролі Білорусі в післявоєнній архітектурі безпеки в регіоні, а також у запобіганні посиленню впливів своїх конкурентів в країні (передусім КНР), яка має досить важливе значення з точки зору географії.

У контексті появи можливостей для контактів Білорусі зі США постає питання, як на такий розвиток подій реагують у Москві. Судячи з усього, реакція Росії на зближення Мінська та Вашингтона також неоднорідна, адже відстеженням динаміки у відносинах з Білоруссю займається одразу декілька відомств, через що реакція Москви може мати декілька рівнів:

1. **Міністерство оборони РФ.** Жодного невдоволення з боку російських військових не спостерігається, адже Міноборони РФ цілком задоволене рівнем військово-промислової, матеріальної та логістичної підтримки з боку Мінська. Білоруський військово-промисловий комплекс здебільшого виконує російське оборонне замовлення, а Білорусь добре відіграє свою роль у контексті психологічно-інформаційного тиску і створення гіпотетичної напруги.

2. **Служба зовнішньої розвідки.** Натомість занепокоєння традиційно демонструють спецслужби, передусім Служба зовнішньої розвідки (СЗР) та наближене до неї "Росспівробітництво", які історично параноїдально ставляться до будь-яких спроб Лукашенка вибудовувати самостійну політику, навіть у дрібницях на кшталт відмови від георгіївських стрічок. Це може бути зумовлено тим, що у Мінську склався де-факто окремий філіал СЗР, куди зазвичай переводять співробітників, яких викрили на завданнях у Європі, і саме звідти, найімовірніше, надходять сигнали, які можуть не подобатися білоруській стороні.

3. **Міністерство закордонних справ.** Як і СЗР, російське МЗС також більш пильно відслідковує роботу Мінська на зовнішньополітичному полі та координує свою позицію із спецслужбами, що радше зумовлено традиційно вищим рівнем експертизи стосовно пов'язаних з Білоруссю питань. Яскравим прикладом стало те, що навесні цього року СЗР заявила про підготовку Заходом "революції" в Білорусі, до якої майже одразу приєдналося і МЗС Росії, а заява збіглася в часі з рішенням Лукашенка не їхати на саміт Ради миру.

Відтак певні "червоні лінії" з боку Росії, схоже, справді існують, але артикулюються вони не Кремлем безпосередньо, а відомствами, які історично перебувають на найпараноїдальнішому фланзі російської політики щодо Білорусі.[7] За останні п'ять років Путін жодного разу публічно не застерігав Лукашенка від будь-яких дій, а сам російський президент, ймовірно, не боїться, що Мінськ вийде з-під російського впливу.

[7] На основі експертного інтерв'ю з білоруським експертом

Американсько-білоруське зближення стало результатом поєднання гуманітарних, геополітичних та економічних інтересів Вашингтона. Водночас реакція Росії є складнішою за традиційне уявлення про єдину позицію Кремля: тоді як спецслужби та МЗС демонструють підвищену настороженість, політичне керівництво фактично допускає обмежений дипломатичний маневр Лукашенка, не вбачаючи в ньому загрози російському домінуванню в Білорусі.

1.3. ПОЛЬЩА І ЛИТВА: ДВА ПІДХОДИ ДО ВЗАЄМОДІЇ З МІНСЬКОМ

Природно, що активізація контактів між США та Білоруссю з часом отримала ширший регіональний вимір, адже можливі домовленості між Мінськом та Вашингтоном могли становити певну загрозу для сусідніх до Білорусі країн. Після приходу до влади Дональда Трампа Сполучені Штати далеко не завжди консультуються з регіональними партнерами щодо білоруських питань. Зокрема, у першій половині 2025 року, приблизно до серпня, з боку і литовської, і польської влади лунало чимало скарг на брак точної інформації про наміри Вашингтона, а головним джерелом тривоги в обох країнах залишалося побоювання, що Штати нав'язуватимуть регіону власний порядок денний без урахування місцевих інтересів.[8]

Утім, попри спільну на старті стурбованість, обидві країни активізували роботу на білоруському напрямку з метою запобігання сценарію, коли їхні інтереси не враховуються, фактично вибудовуючи свій трек контактів і способів взаємодії з режимом Лукашенка. Попри схожі побоювання, зовнішньополітичні позиції двох країн відрізняються докорінно, а різниця пояснюється насамперед різним обсягом ресурсів і різним типом вразливості перед потенційними загрозами з боку Білорусі та Росії.

Польща | польська сторона, володіючи більшими ресурсами, має більше можливостей для ведення обмеженого і прагматичного діалогу з офіційним Мінськом, часто дотримуючись підходу "батога і пряника".[9] Яскравим прикладом такої логіки поведінки було те, що восени 2025 року Варшава тимчасово припинила роботу всіх діючих пунктів пропуску, змусивши тим самим втрутитися Китай. Згодом дані обмеження були скасовані, а Польща відновила роботу ще 2 додаткових пунктів пропуску, які не працювали з 2021 року. Мінськ, у свою чергу, зменшив міграційний тиск на Польщу, а гібридний тиск був скерований спочатку на Литву, яка потерпала від польотів метеозондів, а потім і на Латвію, яка зіштовхнулася зі значним зростанням спроб незаконного перетину кордону.

Іншим відчутним результатом прагматичної взаємодії стала домовленість про звільнення Анджея Почобута, яка відбулася за участю американської сторони і яку Варшава неодноразово називала однією з передумов до повернення до діалогу з Білоруссю. Більше того, Мінськ не перешкоджав поїздці Почобута до

[8] На основі експертного інтерв'ю з білоруським експертом
[9] На основі проведеного експертного інтерв'ю з українським експертом

Білорусі у вересні цього року, де той перебував протягом декількох днів і взяв участь у низці заходів, організованих Союзом поляків у Білорусі.

Обмін жестами продовжився, і вже 23 вересня в Нью-Йорку відбулася перша за тривалий час зустріч глав МЗС Польщі та Білорусі. Очільник МЗС Польщі Сікорський назвав цю зустріч лише вступною, порівнявши шанс нормалізації з проліском, який "може розквітнути, якщо сприятиме погода", і повідомив про відкриття нового приміщення посольства в Мінську, що також варто розглядати як одну з ознак готовності до подальшого обмеженого діалогу, завдяки якому Варшаві вдається вирішувати практичні питання з метою уникнення небажаної ескалації та підтримання безпеки на східних рубежах.

Литва | інша ситуація з Литвою, для якої білоруське питання є одночасно зовнішньополітичним і, через більшу вразливість країни, практично внутрішньополітичним. Вразливість Литви пояснюється комбінацією одразу кількох факторів: спільний кордон з Білоруссю, десятиліттями сформований негативний стереотип щодо режиму Лукашенка, а також сакральне значення Вільнюса та історичної спадщини Великого князівства Литовського для білоруської національної свідомості, що породжує в литовців острах "білорусизації". На це накладається масова міграція, яку литовська влада формулює як проблему безпеки, на відміну від українців, з якими немає спільного кордону і взаємних історичних суперечностей. Тиск на білоруську громаду в Литві безпрецедентний (кількість білорусів у країні за останні два роки скоротилася приблизно на 15-20 тисяч), а внутрішній розкол литовського політикуму активно намагаються використати прихильники зближення з Лукашенком, зокрема Джон Коул, спеціальний посланник США у справах Білорусі, який окремо збирав таких прихильників у Литві.

Внутрішньолитовську картину доповнює й суто інституційний вимір: попри спільну проєвропейську й пронатівську риторику, МЗС послідовно займає найбільш проєвропейську позицію (оскільки саме це відомство веде трек), тоді як президентура і Сейм намагаються балансувати між Євросоюзом і США, і на цей баланс додатково впливає активне лобіювання з білоруського боку стосовно пом'якшення санкцій. Ускладнює ситуацію і присутність у Литві незначної кількості (близько тисячі людей) американських військових. З огляду на обмежені власні оборонні спроможності та безпосереднє сусідство з Росією і Білоруссю, Литва залежить від американських військових в регіоні. Саме ця залежність змушує Вільнюс балансувати між лояльністю до спільної позиції Євросоюзу та збереженням стратегічного партнерства зі США, уникаючи прямої конфронтації з Вашингтоном.[10]

Тож, намагаючись уникнути сценарію, коли пов'язані з Білоруссю питання вирішуються без врахування інтересів Литви, Вільнюс розпочав формування власного переговорного треку з Білоруссю. У кінці жовтня 2025 року Литва, значною мірою слідуючи прикладу Польщі, тимчасово закрила одну з автомобільних ділянок кордону з Білоруссю строком на місяць, з метою підняття ставок і демонстрації готовності до більш жорстких дій щодо Мінська. Однак тодішній експеримент був не дуже вдалим, адже режим Лукашенка заблокував більше 1000 литовських вантажівок, які перебували в

[10] На основі експертного інтерв'ю з білоруською експерткою

Білорусі на момент закриття кордону, погрожуючи їх конфіскувати. Навіть відновлення роботи пунктів пропуску не сприяло деескалації ситуації, допоки в неї більш активно не втрутилися США.

Весною 2026 року Джон Коул перебував з візитом у Литві, де заявив про те, що Вашингтон був би зацікавлений у відновленні діалогу між Мінськом та Вільнюсом, а згодом навіть стало відомо про те, що Держдеп США звертався до Польщі, Литви та України з офіційним листом, в якому було викладено пропозицію розглянути можливість відновлення транзиту білоруських калійних добрив. Тоді литовська сторона дала зрозуміти, що готова до діалогу на рівні міністрів закордонних справ, якщо Мінськ виконає низку умов, серед яких зупинка міграційного тиску, контрабанди із використанням метеозондів. І хоча протягом наступних місяців білоруська митниця випустила затримані литовські вантажівки, а також стала менш активно запускати метеозонди і використовувати міграційний тиск, серйозних переговорів не відбулося.

Нова спроба американських переговорників оцінити перспективи відновлення транзиту білоруських калійних добрив відбулася у вересні 2026 року, коли Джон Коул після переговорів у Мінську відвідав Вільнюс та Ригу, де, зокрема, зустрівся з президентом Литви та прем'єр-міністром Латвії. Питання безпеки на кордоні є однією з ключових умов для балтійських країн, без виконання якої офіційним Мінськом перспективи серйозного діалогу стосовно подальших кроків для покращення двосторонніх відносин є туманними.

Відтак Польща й Литва по-різному реагують на нову дипломатичну динаміку навколо Білорусі, що відображає відмінності в їхніх ресурсах і безпековій вразливості. Попри відмінності, обидві країни вже частково сформували власні треки взаємодії з Мінськом. Це означає, що регіональна політика щодо Білорусі більше не визначається виключно відносинами між Мінськом і Москвою, а дедалі більше залежить від багаторівневої взаємодії акторів.

2. ПОЛІТИКА УКРАЇНИ СТОСОВНО БІЛОРУСІ: ВІД РЕАГУВАННЯ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ

Ці три складові, тобто мотивація Мінська шукати діалог з Вашингтоном, прагматичний і транзакційний підхід адміністрації Трампа, а також дедалі активніша, хоч і різна за характером позиція Польщі й Литви, у сукупності означають, що навколо Білорусі формується нова регіональна конфігурація, у якій кожен актор намагається убезпечити власні інтереси. Для України це створює одразу і ризики, і можливості: з одного боку, рішення, що стосуються Білорусі, можуть ухвалюватися без участі Києва, з іншого, перед Україною відкриваються можливості і назріває все більша потреба у більш чіткому артикулюванні власних інтересів.

2.1. БІЛОРУСЬКО-АМЕРИКАНСЬКЕ ЗБЛИЖЕННЯ ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ АКТИВІЗАЦІЇ ПОЗИЦІЇ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ БІЛОРУСІ

Подібно до Польщі й Литви, які, як показано вище, почали вибудовувати власні треки взаємодії з Мінськом саме через побоювання опинитися осторонь ухвалення рішень, Україна зіштовхнулася з тим самим викликом, хоча відреагувала на нього значно пізніше. Тривала позиція на периферії білорусько-американського треку перетворювала Україну радше на заручника ситуації, ніж на її співтворця. Помітні зміни відбулися лише наприкінці 2025 року, коли українська сторона долучилася до процесу звільнення білоруських політв'язнів, більшість із них транзитом через Україну були доправлені до країн ЄС, серед них і такі знакові постаті протестів 2020 року, як Віктор Бабарико та Марія Колесникова. У січні відбулася перша зустріч Президента Володимира Зеленського з лідеркою білоруської опозиції Світланою Тихановською, а вже у травні лідерка білоруської опозиції прибула з першим візитом до Києва.

Паралельно з цим у публічному просторі більш вагомим став фактор безпеки. Протягом травня-червня 2026 року українська сторона повідомляла про виявлення на території Білорусі ретрансляторів, які, за наявними даними, мали забезпечувати ефективнішу координацію польотів російських дронів уздовж північного кордону України, а Київ погрожував вдатися до кінетичних дій, аби вивести дане обладнання з ладу. Також упродовж наступних місяців Президент Зеленський та інші вищі посадовці, зокрема тодішній Головнокомандувач Збройних сил України Олександр Сирський, неодноразово наголошували, що Росія може готувати подальше залучення Мінська до війни й повторне використання білоруської території у військових цілях. За словами Президента України, Росія нібито опрацьовувала до п'яти можливих сценаріїв наступу з півночі, зокрема на чернігівсько-київському напрямку. У цьому контексті Київ розпочав посилення фортифікацій уздовж кордону з Білоруссю, а Служба безпеки України активізувала заходи безпеки у п'яти прикордонних областях, які межують з Білоруссю.

Зміна тональності в риториці української влади, яка протягом попередніх років дуже обережно реагувала на дії режиму Лукашенка, пов'язана з кількома взаємопов'язаними чинниками, які доповнюють один одного:

- **Попередження Лукашенку.** Логіка тут вибудовується у три послідовні кроки: з огляду на дедалі відчутніші труднощі російської армії з набором контрактників, існували побоювання, що після осінніх виборів до російського парламенту Кремль оголосить примусову мобілізацію, подібне масштабування збройних сил теоретично дасть Москві додаткові можливості для відкриття нових фронтів, а це, своєю чергою, підвищує ризик глибшого залучення Білорусі до війни. Саме тому риторика й дії української влади на цьому етапі були покликані застерегти Лукашенка: будь-яке глибше залучення Білорусі до війни спричинить негайну й жорстку відповідь.

- **Демонстрація власних "червоних ліній" на тлі перемовин Білорусі та США.** Тривалі перемовини й взаємні поступки між Сполученими Штатами та Білоруссю, а також заохочення з боку Вашингтона до Польщі, Литви й України розглянути відновлення транзиту білоруських калійних добрив поставили питання про роль Києва в ширших геополітичних процесах навколо Білорусі. У цьому контексті жорсткіша риторична лінія слугує способом підняти ставки й показати, що Україна має власні "червоні лінії" щодо Білорусі, а режим у Мінську не повинен розраховувати на швидке досягнення своїх інтересів навіть за підтримки США. Саме на цьому тлі офіційний Київ розпочав поступове зближення з білоруськими демократичними силами, зокрема зі Світланою Тихановською. Примітно, що цей візит, який певний час відкладався, українська сторона узгодила відносно швидко саме після того, як стало відомо про лист Державного департаменту США до польських, литовських та українських колег із пропозицією відновити транзит білоруських калійних добрив.

- **Реалізація планів завершення війни.** Тиск, який Україна чинила на режим Лукашенка, пов'язаний з реалізацією планів, спрямованих на те, щоб змусити Росію сісти за стіл перемовин і завершити бойові дії до кінця цього року. Так як завершення війни неможливе без розв'язання білоруського питання, Київ сигналізував Лукашенку, чого від нього очікує. Тиск і підвищення ставок були потрібні, щоб у випадку прогресу у мирних перемовинах надалі говорити з білоруською владою із сильнішої позиції.

До цих трьох чинників додаються і два структурні фактори економічного та зовнішньополітичного характеру:

- **Повоєнне відновлення.** Якщо в межах можливої мирної угоди на основі так званого плану Дмитрієва-Віткоффа (який поки відкладений, але до якого сторони можуть повернутися) частина заморожених російських активів перейде під управління створеної Трампом Ради миру, а до переліку отримувачів допомоги на реалізацію проєктів відновлення потрапить і Республіка Білорусь. За такого розвитку подій українська влада фактично опиниться перед вибором: або відмовитися від усього

блоку повоєнного відновлення й тим самим порушити мирну угоду, або мовчки прийняти участь Мінська в українській економіці.

- **Залежність від зовнішніх гравців у формуванні власного порядку денного.** Якщо литовський, польський чи ширший європейський трек із Мінськом розвиватиметься автономно, що залежить від подальшого ходу білорусько-американського діалогу, може повторитися сценарій, подібний до реанімації функціонування нафтопроводу "Дружба", коли Україна після паузи все ж відновила транзит російської нафти до Угорщини та Словаччини під тиском європейських партнерів. Іншим варіантом може бути розгляд питання транзиту українського зерна через білоруську територію в напрямку портів на Балтійському морі в умовах, коли українські чорноморські порти заблоковані. Саме тому для України критично важливо мати власну проактивну політику на білоруському напрямку, а не лише реагувати на зміну політичної кон'юнктури.[11]

У підсумку саме українське включення в переговорний процес варто розглядати як по-своєму символічний поворот подій: ситуація, коли всі сторони перебували у практично недосяжній для комунікації позиції, змінюється на таку, де кожен прагне брати участь, аби не допустити ігнорування власних інтересів. Водночас попри помітні зміни, сумнівно, що Україна має цілісне й довгострокове бачення своєї роботи на білоруському напрямі. Нещодавня корекція поведінки все ще має радше тактичний характер, адже зміна тональності риторики відбулася після помітного прогресу в діалозі США та Білорусі.

2.2. ПОТЕНЦІЙНІ ПРИНЦИПИ РОБОТИ УКРАЇНИ НА БІЛОРУСЬКОМУ НАПРЯМКУ

Саме брак цілісної стратегії, про який йшлося вище, і визначає точку відліку для подальшої роботи: практичне формування позиції щодо режиму Лукашенка варто розпочинати вже зараз. У своєму підході Україні варто уникати крайнощів, як-от повної відмови від діалогу чи економічного стимулювання режиму Лукашенка, до прикладу, за звільнення політв'язнів. Використання виключно інструментів тиску чи погроз також може бути контрпродуктивним, адже призводитиме до зайвої та небажаної ескалації. Натомість більш продуктивною може бути модель "двох треків":

1. **Практичні контакти з білоруською владою.** Підтримка контактів з офіційним Мінськом виправдана як безпековими і гуманітарними міркуваннями, так і тим, що відновлення економічної співпраці, логістики й торгівлі може стати можливим за відповідної конфігурації певних політичних домовленостей або мирних угод.

[11] На основі експертного інтерв'ю з білоруським експертом

2. **Підтримка білоруської громадськості та демократичних сил.** Окремий трек, орієнтований безпосередньо на білоруську громадськість, за аналогією з тим, як вибудовує свою політику щодо Білорусі Європейський Союз, тобто набір програм та ініціатив підтримки демократичних сил і людей, лояльних до України.

Саме розбудова другого треку є важливим елементом системи безпеки України у відносинах з Білоруссю, а розділення цих двох треків є оптимальною моделлю для Києва, хоча, як буде показано нижче, на тактичному рівні окремі рішення в одному треку неминуче позначаються і на другому. Нижче кожен із цих треків розглянуто окремо.[12]

2.2.1. ВЗАЄМОДІЯ З РЕЖИМОМ ЛУКАШЕНКА

Безпекова складова залишається безумовним пріоритетом будь-якої стратегії взаємодії з режимом. Мапу очікувань і "червоних ліній" у відносинах з Мінськом варто вибудовувати навколо кількох рівнів:

1. **Безпека кордону.** Першочерговою вимогою є гарантована безпека на кордоні, як на землі, так і, що технічно значно складніше, у повітряному просторі, з огляду на можливість запуску дронів з білоруської території, зокрема через використання об'єктів у Ганцевичах чи Зябровці, куди росіяни можуть завезти власне обладнання.

2. **Гуманітарні питання.** Йдеться передусім про обмін військовополоненими та повернення громадян: "червоною лінією" тут є будь-яка зупинка чи згортання цього процесу з боку Мінська, тоді як бажаним орієнтиром є його стабільний і гарантований характер у часі.

3. **Політична площина.** Безумовною "червоною лінією" є ще більше поглиблення військової співпраці Білорусі з Росією, а ще серйознішим сигналом стало б фактичне поглинання Білорусі Росією через об'єднання оборонних структур двох країн чи розміщення на білоруській території постійних російських баз, а не лише окремих підрозділів і проведення навчань.[13]

На практиці ця логіка вже частково працює: комунікація між силовими структурами двох країн триває не лише навколо гуманітарних питань. Ключовою темою спершу було саме питання наступу з території Білорусі, і коли протягом 2022–2023 українська сторона отримала переконливі, а не просто риторичні аргументи щодо можливості послаблення оборони на північному кордоні, це, попри парадоксальність формування механізму довіри до білоруського режиму, дозволило перекинути частину військ на інші ділянки фронту.

Подальший діалог повинен розгортатися за принципом поступового обміну "сигнальними прапорцями", за аналогією з литовсько-польським досвідом, що поступово призводить до зниження градусу напруги та деескалації. Конкретний зміст майбутніх обмінів "сигнальними прапорцями" важко

[12] На основі експертного інтерв'ю з білоруським експертом
[13] На основі експертного інтерв'ю з білоруським експертом

прогнозувати, проте безпекова ситуація на кордоні беззаперечно залишатиметься першою темою перемовин.[14]

Окремим важелем впливу є й символічні кроки: очевидно, що Лукашенку неприємно спостерігати, що українська влада нарешті відкрила двері для Світлани Тихановської, а зачинити ці двері відносно нескладно. Хоча подібні символічні кроки не приносять прямих прагматичних дивідендів, вони можуть бути значущими для самолюбства Лукашенка, тож тимчасове відкладення певних символічних дій, адресованих демократичним силам, цілком може бути достатньою розмінною монетою для запуску глибших прагматичних перемовин.[15]

Більш прагматичні переговори, очевидно, не можуть означати повернення до ситуації 2021 року, однак вони можуть бути тестом на реальну договороспроможність Лукашенка і на готовність офіційного Мінська дотримуватися взятих на себе зобов'язань.

Будь-яке послаблення обмежень, розширення політичної взаємодії або інша можлива форма міжнародної винагороди має бути пов'язане з перевірюваними змінами з боку офіційного Мінська. Не обіцянка зміни поведінки, а сама зміна поведінки має бути підставою для зміни політики.

Так, до прикладу, в обмін на виконання Мінськом взятих на себе зобов'язань у сфері безпеки, залежно від результатів верифікації і тривалого позитивного тренду, Україна може створити умови для легалізації певних тіньових торговельних схем. До того ж, у випадку більш складних комбінацій Київ може розглядати відновлення певних економічних контактів з режимом як розмінну монету у відносинах із зовнішніми партнерами. Наприклад, коли Україна погоджується на поступки, як-от у вигляді відновлення транзиту деяких категорій білоруської продукції в обмін на конкретні політичні здобутки від третіх сторін.[16]

Більш конкретним прикладом торгу є можлива взаємодія зі Сполученими Штатами: якщо Вашингтон тиснутиме на Україну щодо відновлення транзиту, наприклад, білоруського калію (за литовським прецедентом), Київ міг би вимагати натомість конкретну компенсацію, фінансову чи військову. Це радше ілюстрація можливої логіки торгу, ніж конкретна пропозиція: наприклад, дозвіл на імпорт необхідної кількості або налагодження виробництва ракет PAC-3 для комплексів Patriot. У такому гіпотетичному сценарії США теоретично нічого не втрачають, оскільки за ракети платитимуть країни НАТО, тоді як Україна отримує реальне посилення протиповітряної оборони.

Однак у випадку порушень Мінськом досягнутих домовленостей Україна повинна залишати за собою право на односторонній перегляд політики, на відмову від надання винагороди та на посилення тиску на режим Лукашенка доступними засобами.

[14] На основі проведеного експертного інтерв'ю з українським експертом
[15] На основі експертного інтерв'ю з білоруською експерткою
[16] На основі проведеного експертного інтерв'ю з українським експертом

2.2.2. ВЗАЄМОДІЯ З БІЛОРУСЬКИМИ ДЕМОКРАТИЧНИМИ СИЛАМИ ТА БІЛОРУСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

Стратегія взаємодії з демократичними силами потребує далекоглядності, а не ситуативності, і саме брак довгострокового горизонту є корінною проблемою вибудовування українсько-білоруських відносин у цьому вимірі. Реалістично оцінюючи практичні можливості демократичних сил, варто визнати: вони не можуть запропонувати Україні ані додаткових військових підрозділів, ані значного капіталу, ані виробництва озброєнь, на відміну від того, що білоруські підприємства роблять для російської армії. Те, що демократичні сили реально можуть запропонувати сьогодні, це "символічний капітал", який, утім, міг би відіграти значно більшу роль, якби був застосований ще у 2022 році.[17]

З огляду на це, практична співпраця з демократичними силами та білоруським суспільством має охоплювати кілька напрямів:

1. **Повернення до незавершених домовленостей.** Питання банківських рахунків, легалізації, прав добровольців та їхніх сімей повинні бути вирішені. Попри те, що протягом останніх місяців помітний прогрес у даних компонентах, все ще існують бюрократичні перепони, які необхідно усунути.

2. **Оновлення формату політичної комунікації.** Перехід від поодиноких публічних заяв на кшталт декларативної підтримки демократичної Білорусі до формування постійних робочих груп за різними напрямками, здатних напрацьовувати спільні плани дій, навіть якщо вони непублічні.[18]

У межах цього ж напряму варто окремо оцінити три конкретні формати взаємодії із суспільством, кожен із яких має свій потенціал:

1. **Добровольчий рух.** Підтримка добровольців, забезпечення їхньої реабілітації та інтеграції в цивільне життя, а також публічна комунікація позитивних змін можуть бути кроками, які покращать імідж і збільшать довіру до України з боку частини білоруських громадян.

2. **Волонтерський рух.** Іншим напрямком, хоч і з дещо обмеженим потенціалом через міграційну політику останніх років, є потенціал волонтерського руху: чимало білорусів хотіли б долучитися до відбудови зруйнованих міст та інших форматів практичної взаємодії, і для реалізації цієї ідеї потрібні насамперед політична воля та відкриті двері з урахуванням безпекових застережень.

3. **Бізнес-взаємодія.** Недооціненим напрямом залишається й бізнес-взаємодія: попри статус втікачів у Євросоюзі, банківські рахунки

[17] На основі експертного інтерв'ю з білоруською експерткою
[18] На основі експертного інтерв'ю з білоруською експерткою

> білоруських компаній в Україні регулярно блокуються не через прямі законодавчі обмеження, а радше через надмірну перестраховку Національного банку України. Зміна цього підходу відкрила б значно більше можливостей і для інших білоруських підприємців, готових перенести бізнес в Україну.[19]

Утім, жоден із перелічених інструментів не спрацює без зміни на суспільному рівні. Майбутнє співробітництва значною мірою залежатиме від того, як ставитимуться одне до одного пересічні українці та білоруси, а не лише елітні групи, адже саме брак взаєморозуміння сьогодні підживлює побоювання частини білорусів щодо повторення українського сценарію в себе вдома. Подолання цього розриву є довгостроковим, але необхідним напрямом роботи, який має відбуватися паралельно на рівні громадських організацій, бізнесу й академічної спільноти, а не лише на політичному треку, який поки що досі має радше демонстративний характер, ніж є реальним двигуном відчутних змін.[20] Саме внутрішні білоруські настрої, а не лише позиція публічної опозиції в екзилі, здатні реально впливати на поведінку режиму навіть в умовах диктатури.[21]

Важливо зазначити, що робота з представниками білоруських демократичних сил, а також робота з білоруською громадськістю мають бути тими інструментами, які Києву необхідно застосовувати незалежно від стану діалогу та відносин з режимом Лукашенка. Покращення іміджу України серед різних груп білоруського суспільства є довгостроковою інвестицією у відносини України та Білорусі вже після Лукашенка.

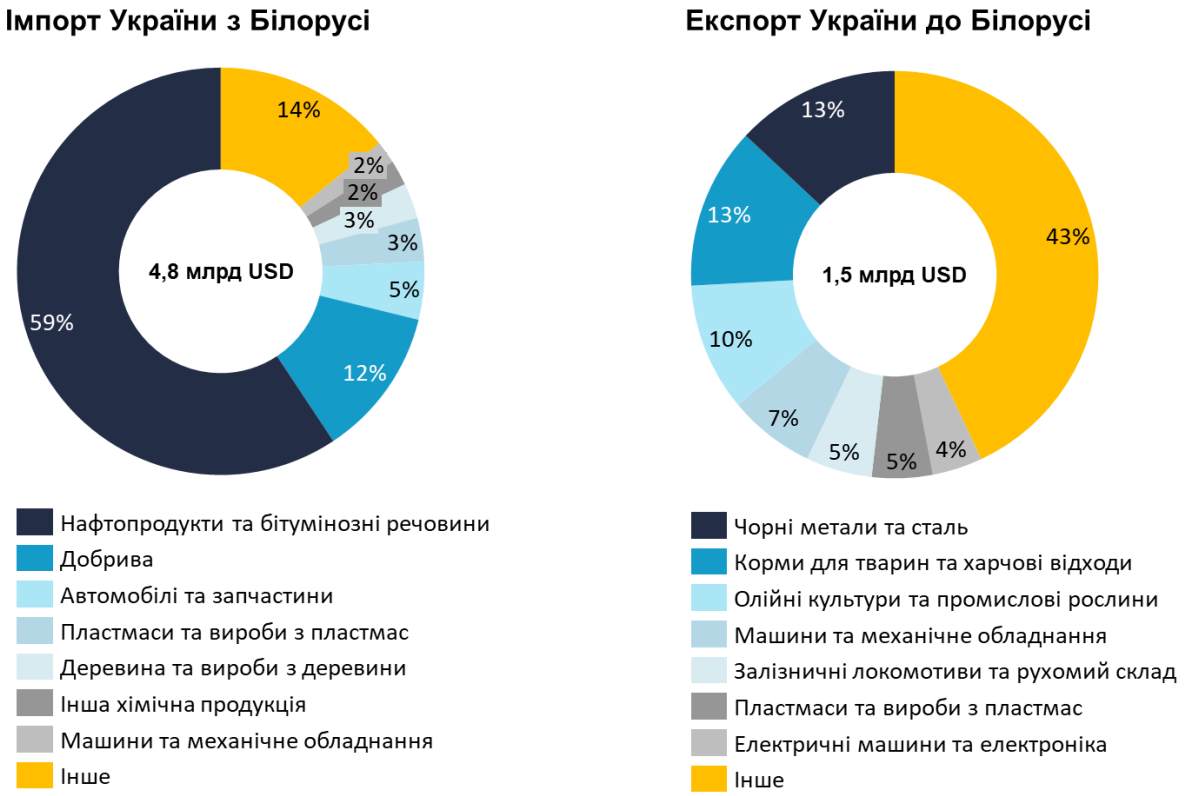
2.3. ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКОЇ СТРАТЕГІЇ ЩОДО БІЛОРУСІ

Дотепер дослідження містило аргументацію, чому Україні потрібна власна стратегія щодо Білорусі та на яких принципах вона може будуватися. Однак стратегія неможлива без розуміння того, які матеріальні інтереси стоять за цим напрямком.

Економічний вимір важливий не лише тому, що дозволяє оцінити втрати від розриву двосторонніх зв'язків. Він показує, що може бути предметом перемовин за різних сценаріїв завершення російсько-української війни, які сектори можуть стати предметом торгу та формування червоних ліній, а де можуть існувати потенційні вигоди, зокрема в контексті можливого залучення інвестицій, створення альтернатив російським проєктам та боротьби за людський капітал.

[19] На основі експертного інтерв'ю з представницею білоруських демократичних сил
[20] На основі експертного інтерв'ю з білоруською експерткою
[21] На основі експертного інтерв'ю з білоруським експертом

Рис 2. Товарна структура імпорту України з Білорусі (зліва) та експорту України до Білорусі (справа), 2021

До початку російського повномасштабного вторгнення для України імпорт білоруських добрив і, передусім, нафтопродуктів мав стратегічне значення з огляду на потреби національної економіки, зокрема аграрного та оборонного секторів. Так, у 2021 році 59,3% українського імпорту з Білорусі припадало на нафтопродукти та бітумінозні речовини, тоді як ще 11,9% становили мінеральні добрива. Натомість Білорусь переважно імпортувала з України чорні метали (13,0%), корми для тварин (12,8%), продукти переробки рослинних олій (10,2%), а також машини й обладнання (6,9%).

Однак, швидше за все, частина напрямків співпраці, які існували до 2022 року, буде неактуальною після завершення бойових дій. Зникне частина радянських ланцюжків доданої вартості, зокрема, тому що в Україні багато зруйнованої війною виробничої інфраструктури, яку не завжди буде вигідно відновлювати через низьку додану вартість продукції. Відтак оновлені українські підприємства орієнтуватимуться на виробництва з вищою доданою вартістю, через що пласт співпраці, який існував з часів розпаду СРСР, зникне.[22]

Залежно від того, як завершиться війна, запропонована модель взаємодії з Мінськом матиме різні практичні наслідки. За сприятливого сценарію окремі економічні контакти можуть стати інструментом поступової нормалізації в межах чітких умов. За несприятливого — саме вони можуть перетворитися на предмет зовнішнього тиску на Україну. Тут можна виділити три варіанти:

[22] На основі експертного інтерв'ю з білоруським експертом

1. **Прийнятна для України угода**, за якої Київ отримує більше поля для маневру у зовнішній політиці і може частково відновлювати окремі економічні контакти з прицілом на можливу демократичну трансформацію в Білорусі.

2. **Статус-кво**, тобто заморожений конфлікт по лінії фронту, за якого відносини України і Білорусі так само залишаються замороженими, а відновлення зв'язків малоймовірне.

3. **Невигідна для України угода**, у рамках якої Київ може бути змушений піти на певні поступки й економічні контакти під тиском зовнішніх гравців, наприклад, за логікою так званого плану Дмитрієва-Віткоффа.

Виходячи з цього, кожен сектор нижче поділено на три групи: перспективні, які найкраще розкриваються за прийнятного для України сценарію, ризиковані, які більше відповідають невигідному сценарію, і сектори зі змішаним потенціалом, які залежно від того, як завершиться війна, можуть виявитися і перспективними, і ризикованими.

Перспективні:

Сільське господарство та добрива

Можливості:

- Взаємне доповнення у постачанні деяких видів зернових та калійних добрив, а також попит на відносно дешеву білоруську сільгосптехніку, який українське машинобудування поки не в змозі повністю задовольнити.

Ризики:

- Повернення залежності України від одного постачальника калійних добрив у разі нового загострення відносин.

Цей напрям найкраще розкривається саме за першого, прийнятного для України, сценарію завершення війни, коли політичний контекст дозволяє відновлювати практичні контакти без істотних репутаційних ризиків. Найбільш очевидна комплементарність двох економік простежується в аграрному секторі. Дефіцит жита в Україні за одночасного надлишку пшениці і, навпаки, кращий урожай жита в Білорусі свого часу створювали практичну основу для взаємодоповнення аграрних секторів, включно з поставками добрив. Українські чорноземи у поєднанні з білоруським виробництвом добрив є, ймовірно, найочевиднішою точкою перетину інтересів двох країн.[23] Україна історично критично залежала від Білорусі саме в постачанні калійних добрив, а попит на білоруську сільгосптехніку, за оцінками галузевих виробників, на порядок перевищував фактичні обсяги поставок: Білорусь традиційно займає нішу відносно дешевої техніки, тоді як українське машинобудування в цьому сегменті радше програвало конкуренцію.[24]

[23] На основі експертного інтерв'ю з українським експертом
[24] На основі експертного інтерв'ю з українським експертом

Промислова кооперація і конкретні товарні групи

Можливості:

- Точкова кооперація в окремих товарних групах: спецтехніка, обладнання для електромереж і агробіохімія на основі українського зерна.
- Модель спільних підприємств за зразком індонезійсько-японських угод, де білоруський внесок технологіями зараховується як компенсація за участь у війні, а контрольний пакет належить українській стороні.

Ризики:

- Обмежений масштаб через високу локалізованість сильних сторін обох країн і залежність частини обладнання від китайських компонентів.

Як і аграрний сектор, ця кооперація реалістична передусім за прийнятного для України сценарію завершення війни, коли компенсаційна логіка спільних підприємств стає політично прийнятною. Попри втрату багатьох виробничих зв'язків, які залишалися ще з часів СРСР, все ж існують певні напрямки, за якими можлива галузева співпраця. У сегменті транспорту і спецтехніки йдеться про екскаватори, будівельну техніку та автопром, включно з легковими автомобілями, оскільки в Білорусі непогано локалізовано складання китайських Geely.

У сфері обладнання для енергетики критичним залишається стан української теплової генерації, яка нині відновлюється за рахунок демонтованого обладнання з європейських країн, а цей ресурс майже вичерпано: частину дефіциту, зокрема трансформатори, реле та обладнання для електромереж, міг би закрити імпорт з Білорусі, хоча йдеться про обладнання, вироблене в партнерстві з Китаєм. Ще один показовий приклад дає аграрна біохімія: білоруська біотехнологічна корпорація з виробництва амінокислот і лактатів без якісної української пшениці й кукурудзи як сировини отримує продукт низької якості, а без українських поставок підприємство де-факто працює у збиток, тож саме тут є реальний простір для домовленостей, зокрема щодо премісів і кормових добавок для тваринництва.[25]

При цьому для промисловості можна розглядати не звичайну торгівлю, а модель, подібну до індонезійсько-японських угод 1960-1970-х років про компенсацію за окупацію: спільні підприємства, у яких внесок білоруської сторони, тобто технології та обладнання, зараховуватиметься як компенсація за співучасть у війні, тоді як контрольний пакет обов'язково належатиме українському капіталу з мораторієм на 10-15 років на викуп частки білоруською стороною.[26]

[25] На основі експертного інтерв'ю з білоруським експертом
[26] На основі експертного інтерв'ю з білоруським експертом

Ризиковані:

Нафтопереробка

Можливості:

- Закупівля пального за відчутно дешевшими цінами.

Ризики:

- Залежність білоруської нафтопереробки від російської нафти марки Urals, через що співпраця означатиме непряму підтримку Росії і високу політичну токсичність такого кроку для українського суспільства.

Закупівля нафтопродуктів з Білорусі можлива лише у випадку негативного для Києва сценарію, хоча навіть за такого розвитку подій Україні потрібно всіляко уникати взаємодії у даному секторі, адже енергетичний вимір співпраці залишається найбільш політично чутливим, а також може стати додатковим інструментом тиску на Україну з боку Кремля. Допоки триває війна з Росією, ключовим постачальником нафти й газу для Білорусі залишається саме вона: білоруські нафтопереробні потужності традиційно налаштовані виключно на важку сірчану нафту марки Urals, тож навіть у разі нормалізації відносин формат співпраці, найімовірніше, повернеться до довоєнної моделі, коли Мінськ переробляє російську нафту, формально називаючи готовий продукт уже своїм.[27] Хоча ринок нафтопродуктів залишається очевидним місцем для співпраці, ключовим стримувальним фактором є саме політичне питання.

Зі змішаним потенціалом:

Логістика і транзитний потенціал

Можливості:

- Відновлення транзиту залізницею до країн Балтії та потенційне залучення до міжнародних коридорів на кшталт IMEEC.
- Залученість до транспортних коридорів, які можуть стати альтернативою російським проєктам.

Ризики:

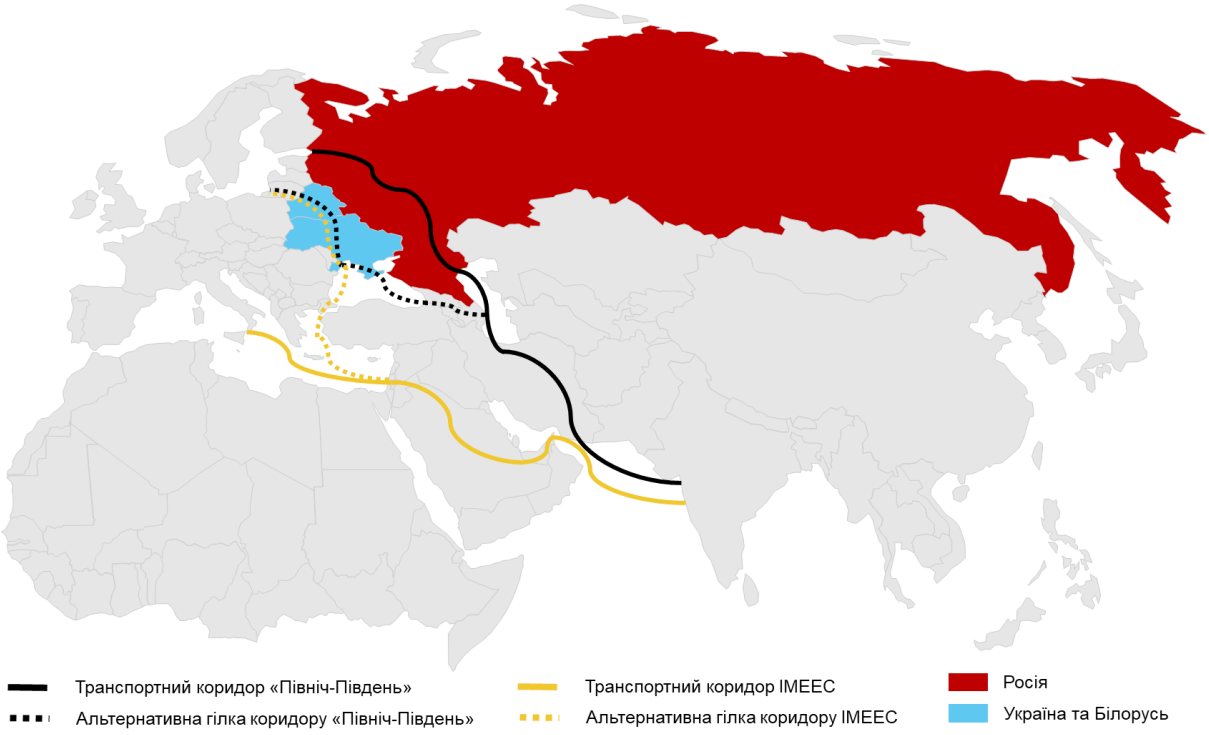
- На початкових етапах пряма співпраця з Міньком без залучення авторитетного третього партнера ризикує викликати гостре несприйняття в українському суспільстві та серед партнерів.

Саме в цьому секторі найбільш предметно матеріалізується ризик, згаданий у розділі 2.1: якщо литовський чи ширший європейський трек взаємодії з Білоруссю розвиватиметься автономно, Україна може опинитися перед необхідністю приєднуватися до вже узгоджених домовленостей про транзит, а не формувати власні умови, за аналогією з поверненням до транзиту нафти по "Дружбі" під тиском партнерів. Те, чи ця співпраця розвиватиметься на вигідних для України умовах, чи, навпаки, буде нав'язана ззовні, безпосередньо залежить від того, за яким із трьох сценаріїв завершиться війна, що й пояснює

[27] На основі експертного інтерв'ю з білоруським експертом

віднесення цього напряму до категорії змішаного потенціалу. Особливо помітний потенціал зберігається у транзиті й логістиці. Мова йде про залізничне сполучення з країнами Балтії через територію Білорусі.

Рис 3. Мапа транспортних коридорів, які можуть проходити через територію України та Білорусі

Білорусь, як позбавлена виходу до моря країна, критично зацікавлена в транзиті через Україну на Кавказ чи до Чорного моря, тоді як для України так само важливий вихід через білоруську територію до країн Балтії та Скандинавії: базова інфраструктура для цього вже фактично існує, хоча наразі використовується переважно в російських військових цілях.[28] У логістичному вимірі окремої уваги заслуговують і міжнародні транспортні коридори, зокрема, індійський проєкт India-Middle East-Europe Economic Corridor (IMEEC), північна гілка якого теоретично може заходити в Чорне море через порт Одеси, хоча цьому заважають різна ширина залізничної колії та брак сухих портів.

Альтернативним варіантом є реактивація старого радянського маршруту через Гомель, Оршу, Могильов і Вітебськ на Латвію або через Мінськ на Литву: Україна могла б запропонувати альтернативний маршрут через Одесу до Балтики чи Скандинавії, що опосередковано послабило б підтримку Росії з боку Індії і допомогло сформувати альтернативну гілку коридору “Північ-Південь” в обхід РФ. Реалізація такої ініціативи, утім, на початкових етапах потребуватиме залучення авторитетного третього партнера, адже інакше пряма співпраця з режимом Лукашенка викличе гостре несприйняття в українському суспільстві та серед партнерів.[29]

[28] На основі експертного інтерв’ю з українським експертом
[29] На основі експертного інтерв’ю з білоруським експертом

Ринок праці та людський капітал

Можливості:

- Культурна й споживча близькість ринків та спільна освітня база, які полегшують спілловер-ефекти, особливо в ІТ.

Ризики:

- Демографічна криза в обох країнах радше підштовхує до конкуренції за трудові ресурси, ніж до кооперації.

Значна частина довоєнних економічних зв'язків становить успадковані від СРСР ланцюжки доданої вартості, розірвані з початком конфлікту, а також зв'язки, зумовлені культурною й споживчою близькістю двох ринків: продукт, популярний в одній країні, з високою ймовірністю успішний і в другій, а рекламні кампанії легко адаптуються між ринками. До цього додаються й спілловер-ефекти на ринку праці через подібну систему освіти: до війни типовою була ситуація, коли ІТ-компанія, заснована в одній країні, відкривала офіс у другій.[30]

Прогнозуючи повоєнну динаміку, варто зважати на демографічний фактор: обидві країни перебувають у складній демографічній ситуації, тож замість кооперації на ринку праці більш імовірною є конкуренція за трудові ресурси, адже після змін Білорусь намагатиметься залучати українців, а Україна, своєю чергою, білорусів, хоча для бізнесів, що розраховуватимуть на ресурси з обох сторін одночасно, простір для співпраці все ж залишається. Людський капітал загалом залишається одним з головних активів обох країн і водночас потенційним полем як для співпраці, так і для конкуренції, особливо в ІТ та масштабованих сервісах.[31]

Економічний аналіз показує, що питання Білорусі не зводиться до безпеки чи дипломатії. У різних сценаріях завершення війни економічні рішення можуть стати предметом зовнішнього тиску або, навпаки, важелем української переговорної позиції. Це ще раз підтверджує головний висновок дослідження: Києву варто готувати інструменти роботи з Білоруссю заздалегідь, а не формувати політику вже після того, як правила гри визначать інші.

Економічна співпраця з Білоруссю має бути наслідком зміни політичних умов, а не їхньою передумовою. Пріоритет слід надавати напрямам, які створюють взаємну вигоду без відновлення критичної залежності України від білоруської інфраструктури чи російських виробничих ланцюгів.

[30] На основі експертного інтерв'ю з білоруським експертом
[31] На основі експертного інтерв'ю з білоруським експертом

ВИСНОВКИ

Регіональна картина, що вибудовується з аналізу, показує Білорусь, яка через діалог зі США та окремими європейськими державами намагається диверсифікувати зовнішні зв'язки й дещо послабити ізоляцію, не змінюючи при цьому своєї геополітичної орієнтації: залежність від Росії як економічного і логістичного партнера залишається визначальною, а сам діалог із Заходом слугує радше інструментом диверсифікації ризиків, ніж спробою серйозно дистанціюватися від Москви. Реакція Росії на це зближення не є монолітною : спецслужби й МЗС демонструють підвищену настороженість, тоді як політичне керівництво фактично допускає обмежений дипломатичний маневр Лукашенка, не вбачаючи в ньому загрози власному домінуванню. Паралельно Польща й Литва, попри різні ресурси і типи вразливості, вже частково сформували власні треки взаємодії з Мінськом, через що регіональна політика щодо Білорусі більше не визначається виключно відносинами між Мінськом і Москвою, а дедалі більше залежить від багаторівневої взаємодії кількох акторів.

На цьому тлі залучення України до процесу, зокрема через участь у звільненні політв'язнів та зустріч Президента Зеленського зі Світланою Тихановською, варто розглядати як по-своєму символічний поворот: ситуація, коли сторони перебували у практично недосяжній для комунікації позиції, змінюється на таку, де кожен прагне брати участь, аби не допустити ігнорування власних інтересів. Водночас, як показує аналіз, сумнівно, що Україна вже має цілісне й довгострокове бачення своєї роботи на білоруському напрямі: нещодавня корекція поведінки все ще має радше тактичний характер і йде слідом за динамікою білорусько-американського діалогу, а не випереджає її, про що свідчить і відсутність позитивних змін у питаннях, які потребують системної роботи, зокрема легалізації білорусів в Україні.

Із запропонованої моделі "двох треків" випливають різні набори принципів для кожного з напрямів. У взаємодії з режимом Лукашенка ключовим є прив'язка будь-якого послаблення обмежень чи іншої форми міжнародної винагороди до перевірюваних, а не обіцяних змін у поведінці Мінська, а також збереження за Україною права на односторонній перегляд політики, відмову від надання винагороди та посилення тиску в разі порушення досягнутих домовленостей. У роботі з білоруськими демократичними силами й суспільством, натомість, мова йде про напрями співпраці, зокрема, повернення до незавершених домовленостей і оновлення формату політичної комунікації, які варто застосовувати незалежно від стану діалогу з режимом, оскільки йдеться про довгострокову інвестицію у відносини з Білоруссю вже після Лукашенка.

Економічний вимір відносин підпорядкований тій самій логіці послідовності: можливості відновлення співпраці прямо залежать від того, за яким із трьох сценаріїв завершиться війна, а розглянуті напрями відповідно поділені на перспективні (сільське господарство і добрива, промислова кооперація), ризиковані (нафтопереробка) і сектори зі змішаним потенціалом (логістика і транзитний потенціал, ринок праці та людський капітал). Спільним принципом для всіх напрямів залишається те, що економічна співпраця має

бути наслідком зміни політичних умов, а не їхньою передумовою, а пріоритет варто надавати напрямам, які створюють взаємну вигоду без відновлення критичної залежності України від білоруської інфраструктури чи російських виробничих ланцюгів.

У підсумку, як зазначено на початку дослідження, Києву варто вже зараз формувати інструментарій для роботи з Білоруссю за обома треками, а не чекати, доки параметри мирної угоди чи регіонального балансу сил набудуть більш чітких форм.

Published by: Konrad-Adenauer-Stiftung
Belarus country office
Lvivo g. 25, LT-09320
Vilnius, Lithuania
info.belarus@kas.de
www.kas.de/belarus